болмаса да аты мәдений мийраста мәңги қалған анамның аты айтылғанына қуўанып, Игор Савицкийдиң тилегин орынлап, усы анамның көйлегин бергениме бүгин разыман-деп сөзин жуўмақлады.

Усындай, этномәдений мийраслар, этнотарийхый изертлеўлерге тийис экспонатлар туўралы жасларымыз - этнологиялық илимий изертлеўлер жумысларын алып барса, бир неше жыл бурынғы ана-аталар, кемпир апа-бабалар мийрасларын, олардың ойлап тапқан, әрман еткен миллий мийрасларды мақтаныш пенен жасларға жеткерсек, оларда материаллық мийраслар ҳәм материаллық емес мәдений мийрасларға деген ҳүрмет сезимлерин оятыўымыз, руўхый-ағартыўшылықта бир қәдем нәтийже ислерге баслаған боламыз.

Әдебиятлар

1. А.Алламбергенов «Мәңги мийрас». Нөкис, «Билим» баспасы,1993-жыл.
2. У.Қалжанова еске түсириўлери.

РЕЗЮМЕ. Қорақалпоқ халқ амалий санъатининг йиғиш тарихи ва этнокўргазманинг тарихий манбалари ўрганилади.

РЕЗЮМЕ. Изучены исторические источники каракалпакского народного прикладного искусства.

SUMMARY. The origin and historical sources of the Karakalpak folk arts.

UZLUKSIZ MA’NAVIY TARBIYA VA MUSIQIY-ESTETIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZARO ALOQADORLIGI

K.K.Zaretdinov – *dotsent*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: ma’naviy-ma’rifiy, strategiya, konsepsiya, davlat ta’lim standartlari, ilmiy-tadqiqot, ilmiy-pedagogik, milliy qadriyatlar.

Ключевые слова: духовно-просветительская, стратегия, концепция, государственные образовательные стандарты, научно-исследовательские, научно-педагогические, национальные ценности.

Key words: spiritual and educational, strategy, concept, state educational standards, research, scientific and pedagogical, national values.

Mamlakatimizda olib borilayotgan ma’naviy-ma’rifiy faoliyat avvalambor xalqimizning ma’naviy-ma’rifiy merosiga tayanadi. Zero bu meros milliy mafkura, ma’naviyatimizning mustahkam manbayidir. Shu bois, ma’naviy-ma’rifiy vazifalar tarkibida milliy mafkurani ongimizga singdiruvchi amaliy tarbiyani yo‘lga qo‘yish o‘z dolzarbligini yo‘qotmaydi. Mana shunday murakkab vaziyatda jamiyatni milliy g‘oya atrofida birlashtirish, «2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi» talablariga mos bunyodkor ishlarga safarbar qilish, dunyoda kechayotgan murakkab mafkuraviy jarayonlardan ogohligini yanada kuchaytirish zarurati tug‘ildi. Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini amalga oshirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri aholining farzand tarbiyasi bo‘yicha bilimlarini, pedagogik madaniyatini oshirish, fuqarolarni uzluksiz ma’naviy tarbiyaning samarali usullari va amalga oshirish shakllari bilan muntazam tanishtirib borish hisoblanadi. Maktab davri yosh shaxsni shakllantirishning eng muhim davri hisoblanadi. Konsepsiyaning maqsadi – yosh avlodda mustaqil hayot uchun zarur ijtimoiy ko‘nikma va fazilatlarni yoshiga mos, bosqichma-bosqich shakllantirish asosida yuksak fazilatli, barkamol avlodni voyaga yetkazishdan iborat. Konsepsiya to‘rtta bosqichni qamrab oladi:

birinchi bosqich: oilalarda (homila davri, bola tug‘ilgandan 3 yoshgacha bo‘lgan davr);

ikkinchi bosqich: maktabgacha ta’lim 3−6 (7) yoshgacha bo‘lgan davr;

uchinchi bosqich: umumiy o‘rta ta’lim (7 (6)-10 yoshgacha boshlang‘ich sinf, 11−17 (18) yosh);

to‘rtinchi bosqich: ishlab chiqarishda faoliyat ko‘rsatayotgan va band bo‘lmagan, shuningdek, o‘rta maxsus kasb-hunar va OTM tizimidagi yoshlar.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev tomonidan “Ma’naviy yo‘nalishlarimiz iqtisodiy yo‘nalishlardan o‘n qadam oldinda yurishi kerak. Ana shunda biz hozirda qilayotgan katta-katta rejalarimiz, dasturlarimiz amalga oshadi”,

tarzida ifodalangan metodologik prinsip ma'naviy-ma'rifiy faoliyat funksiyalarini, rolini, o'rnini, ahamiyatini asoslab berdi. Mazkur g'oyalar O'zbekistonni yangilash va rivojlantirishning asosiy negizlaridan biri sifatida xalqimizning ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish yo'nalishiga zamin yaratdi. Amalga oshirilayotgan ma'naviy-ma'rifiy ishlar «2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi»ning beshinchi yo'nalishi "Ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish", deb belgilangan. Ushbu yo'nalishda sohani "yangi", sifat bosqichiga olib chiqish vazifasi masalaning modernizatsion mohiyatini belgilab beradi. Shuningdek, taraqqiyot strategiyasining to'rtinchi yo'nalishida inson kapitalini rivojlantirish hamda bevosita 71-78 ma'naviy-ma'rifiy maqsadlarini amalga oshirish, aholining 18-30 yoshli qatlami milliy tafakkurini rivojlantirish, mamlakatda ma'rifatli jamiyatni barpo qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

"Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"ni tasdiqlash to'g'risidagi Vazirlar Mahkamasining 1059-son qarorining 2-bandida Konsepsiya va uni amalga oshirish chora-tadbirlar rejasini amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri etib "yoshlarda Vatanga sadoqat, tadbirkorlik, irodalilik, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, mas'uliyatlilik, bag'rikenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash, mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarni bolalikdan boshlab bosqichma-bosqich shakllantirish" ta'kidlangan. Bu davlatimizning yoshlar tarbiyasiga yondoshishda maqsadli innovatsion yondoshuv bo'lib, tarbiya jarayonini ilmiy asosga qurilishini va 18-30 yoshli yigit-qizlarni ana shu ijtimoiy kompetensiyalar bilan qurollantirilishini talab qiladi.

Konsepsiyani amalga oshirishning to'rtinchi bosqichi o'z ichiga ishlab chiqarishda faoliyat ko'rsatayotgan va band bo'lmagan yoshlar, shuningdek, o'rta maxsus kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari tizimida Konsepsiyani ikki davr asosida o'rganib chiqish nazarda tutilgan (birinchi davr - o'rta maxsus kasb-hunar va oliy ta'lim bilan qamrab olinmagan, shuningdek, ishlab chiqarishda faoliyat ko'rsatayotgan va band bo'lmagan yoshlar-17-30 yoshlarni o'z ichiga olsa, ikkinchi davri esa o'rta maxsus kasb-hunar, oliy ta'lim muassasalarining o'quvchi-talabalari 15-22 (24) yoshlarni qamrab oladi.

Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiyasining tashkiliy masalalarini amalga oshirishda ma'naviy tarbiyaning g'oyaviy mohiyat va strategiya yo'nalishi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi tomonidan belgilab borilishi alohida vazifa etib belgilangan va albatta ijro intizomi nazorati yuklatilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev huzurida 2019-yil 23-avgust kuni Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va jamiyatda o'qituvchi mavqeyini oshirish masalalariga bag'ishlab o'tkazilgan video-oselektor majlisi bayoni (27.08.2019.y, 19750-son) 5-bandida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi-ma'naviy tarbiyaning g'oyaviy mohiyat va strategiya yo'nalishini belgilashga mas'ul ekanligi; belgilangan vazifalarni samarali amalga oshirishga mas'ul ekanligi alohida ko'rsatib o'tilgan. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasida a'lohida belgilab o'tilgan, davlat ta'lim standartlariga muvofiq ta'lim dasturlarini amalga oshiruvchi davlat va nodavlat ta'lim muassasalari, ta'lim sohasida ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshiruvchi ilmiy-pedagogik muassasalar hamda davlat boshqaruvi organlari, jamoatchilik tashkilotlari, mahalla va oila institutlari orqali joriy etiladi.

Madaniy-ma'naviy hayot sohalarining globallashuv jahonda bozor iqtisodiyoti talablaridan kelib chiqqan holda mazmunan ko'proq daromad topishga qaratilgan, shaklan turli xil ko'rinishga ega bo'lgan, mohiyatan o'zga itoat, millat, xalqlarning asrlar mobaynida shakllangan milliy qadriyatlarini ichidan parchalab tashlash evaziga, ularni madaniy-ma'naviy qaramlikka mahkum qilishga yo'g'rilgan katta moliyaviy qudratga ega bo'lgan davlat va shaxslar tomonidan tez suratlar bilan sodir etilayotgan jarayonlarda namoyon bo'lmoqda. Jumladan hordiq sanoati, san'at industriyasi, shou biznesning shakllanishi iste'molchi talabiga ko'ra maxsulotni taklif qilinishi bilan xarakterlanadi. Bu sohalarda bozor munosabatlarining shakllanishi natijasida dunyoda "tomosha industriyasi" yuzaga keldi. Uning ta'sirida "ermak va tomoshalar" shiori ostida istemolchilik ruhiyati avj oldirilayapti. Madaniyat sohasida iste'molchilik kayfiyatining shakllanishi milliy ma'naviyatning takomillashib, yanada boyib borishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki iste'molchilik kayfiyati kuchaygan jamiyat a'zolari o'z milliy manaviyatini yangi asoslarda boyitishdan ko'ra tayyoriga taqlid qilish, uni o'z manaviyatining tarkibiga kiritishga moyil bo'lishadi. Bu esa jamiyat a'zolarini ma'naviy qaramlikka olib keladi. Shu ma'noda siyosatshunos

Z.Bzejinskiy: “Amerikaliklarning qiziqishiga, ovqatlanish va hatto kiyinish odatlarigacha butun dunyoda taqlid qilishadi” – deb ta’kidlaydi. Madaniy iste’molchilik kayfiyatining rivojlanishi madaniy va manaviy boyliklarga nisbatan munosabatga, shu bilan birga, milliy ma’naviyatning real hayotdagi ifodasi bo‘lmish urf-odatlar, ana’na va marosimlar, qadriyatlarga nisbatan ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ularni kishilar hayotidan siqib chiqaradi. Bugun yoshlar orasida urf bo‘lib borayotgan ochiq-sochiq kiyinish, muomalada milliy tilga e’tiborsizlik, Yevropa mentalitetiga intilish kabi holatlarni ko‘plab uchratish mumkin. Bular barchasi milliy ma’naviyatning axloqiy asoslariga putur yetkazadi. Bugungi kunda madaniy-ma’naviy mahsulotlar, san’at asarlari asosan, AQSh, Yevropa va Sharq mamlakatlari ma’naviy hayotini keng targ‘ib etmoqda desak mubolag‘a bo‘lmas. Bu borada taniqli amerikalik siyosatshunos Z.Bzejinskiy “Amerika televizion dasturlari va filmlari bu sohada dunyo bozorining deyarli to‘rtdan uch qismini egallaydi. Amerika ommabob musiqasi eng yetakchi pog‘onani egallagan, internet tili– inglizcha, global kompyuter tarmog‘idagi so‘zlashishning asosiy qismi ham amerikacha va “global suhbatlar”ga o‘z ta’sirini o‘tkazmoqda” deb ta’kidlaydi. Bulardan, AQSh, Yevropa mamlakatlari manaviyati ekspansiyasining naqadar avj olganligiga amin bo‘lish mumkin. Professor S.Otamuratov globallashuv va umuminsoniy ma’naviyat orasidagi munosabatlarni falsafiy tahlil qiladi va “Umuminsoniy manaviyatning xarakterli jihati shundaki, unda til emas, insonlarning ruhiyatida ezgulik tafakkurini belgilovchi omil sifatida barcha insonlar va millatlarni yaqinlashtiradi, ularga zavq va shavq bag‘ishlab ularning bardavomligiga xizmat qiladi. Masalan, o‘zbeklarning maqomi, baxshichilik san’atlari, ruslarning (chastushka) raqsi, italyanlarning opera san’ati, o‘zbeklardagi kattaga hurmat, kichikka izzat hayoliylik tamoyili va shunga o‘xshagan millatning ichidan qaynab chiqadigan g‘oyalar hamda ularning amal qilayotgani barcha xalqlar sevib tomosha qilmoqda va ma’naviy ozuqa olmoqda”.

So‘z, mem-obrazlar, musiqa, badiiy adabiyot, tasviriy san’at va boshqa badiiy-estetik kontentning tez va ommaviy tarqatilishi mafkuraviy globallashuvni ta’minlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, hozirgi davrda globallashuvning ushbu yo‘nalishining imkoniyati va qamrovi keskin darajada o‘sganini qayd etish lozim. Bugungi kunda globallashuv tufayli badiiy estetik mahsulotlar – musiqa, matn, obraz, rolik, klip, kitob, kartina, kinofilmlar iste’mol qilinadigan musiqiy-estetik tovarga aylangan ekan, har bir talabada ma’naviy iste’mol madaniyatini tarbiyalash lozim bo‘ladi. “Talabaning ma’naviy iste’mol madaniyati(TMIM)” bu - axborot oqimidan talabaning ma’naviy ehtiyojlari, musiqiy-estetik kamoloti hamda ijodiy salohiyati rivojlanishiga xizmat qiluvchi ma’lumotlarni qabul qilish, saralash, tushunish va foydalanishiga xizmat qiladigan bilim, ko‘nikma va malakalari majmuini anglatadi. Talabalarda TMIMni tarbiyalash natijasi o‘laroq, talaba u yoki bu axborotni eshitar ekan, “Bu axborotni kim uzatayapti?”, “Nima uchun uzatayapti?”, “Kimga uzatayapti?”, “Qanday maqsadda uzatayapti?”, degan savollarni o‘z-o‘ziga berishi, unga asosli javob topa olishi kerak. Ana shunda globallashuv ta’sirida ommalashayotgan yot musiqiy-estetik g‘oyalar ta’siriga tushib qolish, taqdim etilayotgan ma’lumotlarga ko‘r-ko‘rona ergashishning oldini oluvchi “ma’naviy filtr” ishga tushadi. Talabalarda shakllangan ma’naviy iste’mol madaniyati milliy manfaatlarimiz va qadriyatlarimizga zid bo‘lgan xabar, ma’lumotlarga nisbatan o‘ziga xos qalqon rolini o‘taydi, talabalarning badiiy, musiqiy-estetik dunyoqarashi va xulqidagi sobitlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Amalga oshirilgan nazariy tahlillar natijasida bugungi kunda mafkuraviy globallashuv tahdidlariga qarshi samarali kurashish uchun musiqiy-estetik madaniyat tarbiyasining quyidagi yo‘nalishlarini amalga oshirish maqsadga muvofiqligi aniqlandi:

- Musiqiy-estetik tarbiyaning milliy g‘oya, milliy san’at, badiiy tafakkur bilan uyg‘unligini asoslash;
- Badiiy asarlar talqinini umuminsoniy qadriyatlar, milliy urf-odat, an’ana va tamoyillar bilan bog‘liq holda tashkil etish;
- Talaba yoshlarni musiqiy-estetik tarbiyalash jarayonini zamonaviy axborot texnologiyalari bilan aloqadorlikda yo‘lga qo‘yish;
- Talaba yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash va axborot xurujlaridan muhofazalash mexanizmini rivojlantirishda badiiy-estetik qadriyatlardan keng foydalanish;
- San’at va madaniyat mavzuida yoritadigan jurnalistlar virtual klubini tashkil qilish orqali yoshlarga san’at va madaniyat masalalarini chuqurroq o‘rganishga yaqindan yordam berish, san’atshunoslar ishtirokida

suhbatlar o‘tkazib, yoshlarning musiqiy-estetik dunyoqarashini muntazam rivojlantirib borish;

- Talaba-yoshlarda ma’naviy iste’mol madaniyatini shakllantirish musiqiy-estetik tarbiya samaradorligini yanada oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar

1. Bzejinskiy Z. Velikaya shaxmatnaya doska – M.: Mejdunarodnie otnosheniya, 1998. –C.38.
2. Bzejinskiy Z. Velikaya shaxmatnaya doska – M.: Mejdunarodnie otnosheniya, 1998. –C.38.
3. Otamuratov S. Globallashuv: millatni asrash mas’uliyati. –Toshkent, “O‘zbekiston” NMK, 2018. - 478 б. 167-б.

REZYUME. Ushbu maqolada uzluksiz ma’naviy tarbiya va musiqiy-estetik madaniyatni rivojlantirishning o‘zaro aloqadorligi bog‘likligi, milliy mafkura ma’naviyatimizning mustahkam manbayi, dunyoda kechayotgan murakkab mafkuraviy jarayonlardan ogohligini yanada kuchaytirish zarurati, uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi haqida so‘z etiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматривается взаимосвязь непрерывного духовного образования и развития музыкально-эстетической культуры, о том что национальная идеология является мощным источником нашей духовности, необходимость повышения осведомленности о сложных идеологических процессах происходящих в мире, а также о концепций непрерывного духовного образования.

SUMMARY. This article examines the relationship between continuous spiritual education and the development of musical and aesthetic culture, the fact that national ideology is a powerful source of our spirituality, the need to increase awareness of the complex ideological processes occurring in the world, as well as the concepts of continuous spiritual education.

JÁMIYETLIK-GUMANITAR PÁNLER

THE IMPORTANCE OF TEACHING VOCABULARY IN FOREIGN LANGUAGE

A.M.Bekjanova - *the doctor of philosophy degree (Phd) in pedagogical sciences senior teacher of Nukus branch of UzSIAC*
S.S.Kaypbergenova -*teacher of Nukus branch of UzSIAC*

Tayanch so‘zlar: nutq, chet tili, so`zlik, ingliz tili, qobiliyat, aloqador.
Ключевые слова: речь, иностранный язык, словарь, английский язык, способности, связь
Key words: speech, foreign language, dictionary, english language, ability, connection.

Vocabulary knowledge is often viewed as a critical tool for foreign language learners because a limited vocabulary in a foreign language impedes successful communication. Underscoring the importance of vocabulary acquisition, Schmitt emphasizes that “lexical knowledge is central to communicative competence and to the acquisition of a second language”. Nation further describes the relationship between vocabulary knowledge and language use as complementary: knowledge of vocabulary enables language use and, conversely, language use leads to an increase in vocabulary knowledge. The importance of vocabulary is demonstrated daily in and out of the school. In classroom, the achieving students possess the most sufficient vocabulary. [5;55] Researchers such as Laufer and Nation, Maximo and others have realised that the acquisition of vocabulary is essential for successful foreign language use and plays an important role in the formation of complete spoken and written texts. [2;385] In English as a second language (ESL) and English as a foreign language (EFL) learning vocabulary items plays a vital role in all language skills (i.e. listening, speaking, reading, and writing). Rivers and Nunan, furthermore, argue that the acquisition of an adequate vocabulary is essential for successful second language use because without an extensive vocabulary, we will be unable to use the structures and functions we may have learned for comprehensible communication. Wilkins states that: ‘‘There is not much value in being able to produce grammatical sentences if one has not got the vocabulary that is needed to convey what one wishes to say … While without grammar very little can be conveyed, without